

kirkesølv støtter da også forfatterens konklusion.

Og det »bundesølv«, som var en så økonomisk afgørende del af bergensmestrenes produktion, får vi repræsenteret med et par brudekroner og bæltter. Iøvrigt er billedstoffet borgerligt service og smykker. Bevares vel, hvor de to forfattere demonstrerer deres status som kunsthistorikere og æstetikere. Men det skal medgives, at det er de også til gavn – også som bogkunstnere.

Nu var det så et ønske, at en af de store guldsmedebyer i Danmark ville tage udfordringen op og præstere et lignende værk, men som i indledningen sagt, vil det nok ikke ske foreløbig. Ikke fordi kyndige folk fattes, men af mangel på penge og tid. Forfatterne har overfor anmelderen oplyst, at arbejdet har taget tyve år. Bevares ja – min dybe reverens for det tempo, når deri indregnes begges arbejde med ledelsen af hver sit store kunstindustrimuseum i henholdsvis Trondheim og Bergen.

Mesterstykker får nu og da en bedømmelse, som på sit laugstysk lyder: »Is wol better und schlimmer gemackett«. Må nærværende skuemester medgive det forelagte mesterstykke, at bedre fagmonografi ikke er gjort på norsk-dansk grund.

Peter Riismøller.

Johan Jørgensen: Det københavnske patriciat og staten ved det 17. århundredes midte. (Skrifter udgivet af Det historiske Institut ved Københavns Universitet, Bd. I, Gyldendal, 1957). 89 s.

Det må hilses med både glæde og forventning, at Historisk Institut ved Københavns Universitet har taget initiativet til udgivelsen af en ny skrift-række, der har til formål fortrinsvis at publicere arbejder, der har haft universitetsundervisningen som udgangspunkt. Der er grund til at antage, at en

sådan serie vil stimulere unge historikere til at fortsætte og uddybe arbejder, der er påbegyndt i studietiden, og bidrage til at styrke kandidaters fortsatte kontakt med universitetsarbejdet.

Det første bind i skriftrækken skrevet af arkivar Johan Jørgensen er netop en overbevisende illustration til denne formodning, og der er med dette bind anlagt en standard, der vækker berettede forventninger. Emnet er en vurdering af forholdet mellem det københavnske købmandspatriciat og staten i tiden op til enevældens indførelse set fra en rent økonomisk betragtning, og behandlingen hviler hovedsagelig på utrykt materiale navnlig fra Danske Kancellis og Rentekamrets arkiver. Forfatteren gør selv i forordet opmærksom på materialets noget ensidige karakter, der i betragtning af, at privatarkiver og toldregnskaber kun er bevaret i yderst ringe omfang, nødvendigvis måtte give emnet en sådan afgrænsning. Denne kendsgerning er der imidlertid ingen grund til at beklage. Fremstillingen får derved en klar linje. De økonomiske iagttagelser fremdrages med det formål at kaste nyt lys over to betydningsfulde politiske begivenheder: Københavns privilegier af 10. aug. 1658 og stændermødet om enevældens indførelse 1660.

Et indledende kapitel behandler det københavnske patriciats herkomst, slægtskabsforbindelser og uddannelse. Her suppleres og udbygges det billede, som tidligere iagttagelser fra andre dele af landet har vist. Den stærke udenlandske tilvandring allerede fra slutningen af 16. årh. er f. eks. til jyske byer godtgjort af C. Klitgaard i Pers. Tidsskr. 10. Rk. II. Hertil kommer den tiltrækning, København som hovedstad og regeringsby fra Chr. IV.s tid udøvede på provinskøbmændene. Den fremherskende giftermålspolitik mellem magistratsslægterne er heller ikke af ny dato, men kan spores i alle landets købstæder i hvert fald tilbage i 1400-tallet. Købmandsuddannelsen er

mindre behandlet. Efter endt skolegang var læretiden vist normalt 7–8 år ligesom i den hanseatiske handelsverden. I det 16. og 17. årh. er læretiden ligefrem vedtægtsbestemt i Guds Legems Lavs gildebog i Aalborg. De anførte eksempler på handelsuddannelse i udlandet falder godt i tråd med eksempler, der kendes fra provinsen: Odenseborgeren Knud Jørgensen Seeblad stod i lære i Lybæk, hans søn Otte Knudsen Seeblad i Hamborg, Laurids Hansen fra Århus i Amsterdam, ribeborgmesteren, Hans Friis, sendtes efter endt skolegang i Hamborg i 7 års tjeneste til København.

De følgende tre kapitler behandler patriciatets økonomiske forhold til adel, akademikere og det jævne københavnske borgerskab. En nedgang i landbrugets højkonjunktur i forhold til 16. og beg. af 17. årh. – der tænkes formentlig navnlig på dalende og ret svingende kornpriser, samt de stærkt reducerede staldfedningsindtægter – bragte adelen i stadig stærkere økonomisk afhængighed af handelsstanden henimod midten af 17. årh. En række spredte eksempler på adelige gældsforhold til københavnere anføres.

Akademikernes ikke ubetydelige formuer beregnes efter en formueskatteopgørelse fra 1657 i Danske Magazin 5. Rk. II, men forfatteren mener ikke, at disse penge er kommet det københavnske erhvervsliv til gode, og støtter navnlig sin antagelse på en gennemgang af familien Fuirens låneforretninger fra Københavns pantebog fra midten af 1640'erne til midten af 1650'erne. Akademikernes debitorer var adelige og det jævne borgerskab.

En sammenligning mellem en restanceliste fra 1631 for voldskat af udlejet ejendom og grundtaxten af 1653 viser en interessant omplacering af formuen. Dalende lejeindtægter har åbenbart gjort prioriteter fordelagtigere end selve husene. En gennemgang af Københavns pantebog 1646–56 viser det jævne borgerskabs stigende afhængig-

hed af storkøbmændenes kredit og af lån i det hele taget, ligesom en række af skifter fra denne middelklasse understreger, hvor sløjt det stod til med de økonomiske reserver.

Det følgende kapitel behandler statsleverancerne. En gennemgang af rentemesterregnskaberne fra 1626–57 viser københavnernes – og navnlig nogle få storkøbmænds – altdominerende rolle. Rentemesterregnskaberne giver imidlertid ikke, som forf. rigtigt understreger, noget fuldgyldigt billede af statsleverancerne. Leverandørerne betales i stort omfang ved anvisninger af lensindkomster, ved toldsteder og i varer. Denne betalingsmåde, der mere og mere blev den normale under Ulfeldt, måtte naturligt koncentrere leverancerne og opkøbet af statens varer på nogle få hænder og trængte provinskøbmændene helt ud af kornopkøbet, som det før er iagttaget. Finansnøden efter Torstenssonkrigen gjorde staten afhængig af en udstrakt kredit, hvorfor opkøbet yderligere centraliseredes til få store leverandører, der var i stand til at rejse den fornødne kredit i udlandet. Det drejede sig i Ulfeldts tid navnlig om familien Marselis, Rasmus Jensen Hellekande, Jacob Madsen og Henrik Müller. I et kapitel om den sidste fremdrages nogle breve fra Ulfeldt til Müller, der sandsynliggør, at rigshofmesteren selv har tjent på sin specielle forvaltning af statsleverancerne. En afvikling af Ulfeldts system lod sig ikke straks gøre, fordi staten var for afhængig af kreditten. En sammenligning mellem statens restancer 1641 og 1658 er meget talende.

Kronens betalinger i stude bliver sjældnere efter Wallensteinkrigen, mens korn stadig anvendtes hyppigere. Der er i denne forbindelse sikkert grund til at hæfte sig ved forfatterens utvivlsomt rigtige formodning, at kornet brugtes som betaling for norsk tømmer, som kunne leveres til kronen, men forresten også afsættes i Vesteuropa, som andre købmænd, f. eks. Jens

Bang, gjorde. De danske landbrugsvarers højkonjunktur var ved at afløses af en højkonjunktur for norsk trælast (hvis baggrund er indgående behandlet af J. Schreiner: *Nederland og Norge 1625-50* i Skr. utg. av No. Vid.-Akad. Oslo II, Hist.-Fil. Kl. 1933, 3), som danske købmænd netop ved denne trekanthandel søgte at vinde indpas i.

Et spørgsmål, der trænger til en nøjere afklaring, er de danske købmænds forbindelser og kreditforhold i udlandet. I »Den borgerlige Stands onde Vilkaar« fra ca. 1650 (Da. Mag. 5. Rk. I) omtales de fremmedes bogholdere eller opkøbskommissionærer finansierede fra udlandet, uden at det dog kan ses, hvad der har sat dem i stand til at rejse disse pengebeløb. Johan Jørgensen nøjes med at pege på problemet, og da en sådan undersøgelse må bygge på arbejde i udenlandske arkiver, kan det jo også med rette siges at falde uden for skriftrækkens rammer.

Her er dog et område, hvor en mere alsidig behandling af købmændenes handel i det hele taget måske kunne have antydnet en strømpil. Her skal blot eksempelvis peges på ret betydelige jyske rugopkøb i Østersøhavnene mellem Wallenstein- og Torstenssonkrigene (lader sig bl. a. udlede af sundtabelleterne), og københavnerens andel har næppe været mindre. Det er netop samtidig med Chr. IV.s grove toldforhøjelser og visitationer i Sundet og hans fjendtlige holdning over for Hamborg, så det kunne måske være fristende for nederlandske og hamborgske firmaer at knytte toldfri danske kommissionærer til sig. Det er jo i disse år, folk som Hellekande, Jacob Madsen og Henrik Müller begynder at slå sig op. Da først forbindelserne var knyttet, har handelen med den danske stat sikkert været så fin en forretning også for de udenlandske firmaer, at de fornødne kapitaler har kunnet rejses. Forfatteren viser iøvrigt netop, hvorledes betalingerne nok skulle falde til

storleverandørerne med de gode kreditforbindelser.

En helstøbt lille bog med frugtbare ideer og måske navnlig interessante forsøg på at få det sparsomme kilde-materiale i tale på lidt andre måder, end man har været vant til. Den fremtræder i et nydeligt udstyr (Aarhus Stiftsbogtrykkerie), forsynet med literaturliste, register og engelsk resumé, og prisen er i alt fald ikke afskrækkende. Man imødeser med interesse bd. 2 i skriftrækken.

Poul Enemark.

Henny Glarbo: Danske i England (Munksgaard, 1956) 126 s.

Allerede inden sin død i 1955 var arkivar Henny Glarbo nået langt i forberedelserne til udgivelsen af sine studier over danske forbindelser med England i 17., 18. og 19. århundrede, til hvilke hun havde modtaget støtte af Churchill-fonden. Arbejdet blev afsluttet af søsteren Vivi Glarbo og kollegaen Henry Bruun. Bogens interessanteste og dybestgående afsnit er det første, der behandler forholdet mellem de to besvoglede konger Christian IV og Jacob I. Kernen i deres kontakter ser ganske vist ud til hovedsagelig at have været af underholdningsmæssig natur, og der skal bores noget og gættes lidt mere for at finde ting frem af i al fald vigtigere politisk betydning. Af Christian IV's søster, dronning Anna, gives et ganske sympatisk portræt, og ikke mindst fremhæves hendes livslange trofasthed mod sit danske fædreland.

Andet afsnit er helliget Christian VII's rejse i 1768, der af hans ministre var imødeset med så megen ængstelse, men hvor man var så heldig, at kongens sindssygdighed for en tid faldt til ro. I England blev han særlig populær, også blandt folket, der satte pris på hans ligefremme og alligevel værdige optræden – ikke mindst på baggrund af de noget upolerede hanno-